

УДК 343.14

ЄВТУШЕНКО Є.В., провідний науковий співробітник Центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України

ЛЕОНОВ Б.Д., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз СБ України

ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

***Анотація.** У статті досліджуються юридична природа недобросовісної конкуренції, методи захисту суб'єктів господарювання на товарних ринках, а також питання застосування санкцій за порушення законодавства України про економічну конкуренцію.*

***Ключові слова:** захист, недобросовісна конкуренція, господарське законодавство, економіка, суб'єкт господарювання.*

***Summary.** The article examines the legal nature of unfair competition, methods of protecting economic entities in commodity markets, as well as the application of sanctions for violating the legislation of Ukraine on economic competition.*

***Keywords:** protection, unfair competition, economic legislation, economy, business entity.*

***Аннотация.** В статье исследуются юридическая природа недобросовестной конкуренции, методы защиты субъектов хозяйствования на товарных рынках, а также вопросы применения санкций за нарушение законодательства Украины об экономической конкуренции.*

***Ключевые слова:** защита, недобросовестная конкуренция, хозяйственное законодательство, экономика, субъект хозяйствования.*

Постановка проблеми. Захист конкуренції є актуальним на сучасному етапі розвитку економіки України. Це пояснюється тим, що, з одного боку, в Україні з'являються нові суб'єкти господарювання, які призводять до загострення конкурентних відносин, а з іншого боку, в Україні майже повністю відсутня корпоративна культура підприємств, наявна в інших провідних країнах. Крім того, питання боротьби з недобросовісною конкуренцією набуває надзвичайної актуальності в сучасній економіці України на етапі її європейської інтеграції.

Добросовісна конкуренція сприяє розвитку і успіху підприємства. Однак, змагання в середовищі суб'єктів господарювання за споживчий попит на ринку може здійснюватися як сумлінно, так і незаконними методами суперництва, що завдає шкоди споживачам, конкурентам та державі в цілому. Йдеться про недобросовісну конкуренцію, яка негативно впливає на розвиток конкурентоспроможності національної економіки на міжнародних ринках. Враховуючи законодавче визначення недобросовісної конкуренції, підприємства для утримання свого ринкового стану змушені виробляти стратегію захисту від неконкурентних дій суперників на ринку, а саме: обирати шляхи захисту, які б забезпечували індивідуалізацію підприємств на товарних ринках.

Результати аналізу наукових публікацій. Проблеми недобросовісної конкуренції та методи захисту від неї досліджують багато науковців, серед яких виділяються праці Бойка А., Дашенко О., Журика Ю., Слободянюка М. та Панченка М. Проте, поширення недобросовісної конкуренції в сучасних умовах потребує поглиблених наукових

досліджень для розробки комплексу науково-практичних рекомендацій щодо протидії цьому явищу із запровадженням методів захисту суб'єктів господарювання.

Метою статті є розробка пропозицій щодо удосконалення захисту суб'єктів господарювання від негативних проявів недобросовісної конкуренції як економічного явища.

Виклад основного матеріалу. Як зазначається у ст. 42 Господарського кодексу України, підприємницька діяльність є самостійною, ініціативною та систематичною на власний ризик господарською діяльністю, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку. У той же час, отримання прибутку – це основна мета підприємця, стратегічним же напрямком його діяльності є збільшення власних капіталів, економічне зростання, що зумовлює прагнення суб'єкта господарювання до пошуку оптимальних економічних рішень для того, щоб вироблені ним товари і послуги мали попит у споживачів. Оскільки в умовах ринку до описаної ситуації прагне кожний суб'єкт підприємницької діяльності, великий прибуток одержить той, хто зробить свій товар конкурентоздатним. У цьому розумінні конкуренція завжди є необхідною умовою підприємницької діяльності в суспільстві, а отже і ринкової економіки, заснованої на товарному виробництві й у публічних закупівлях, в умовах якої суб'єкт господарювання має успішно вести справи шляхом наповнення ринка новим товаром і послугами з подальшим пониженням ціни за одиницю товару.

Що означає конкуренція? З підручників з економічної теорії відомо, що конкуренція – це абстрактна модель, яка може бути інтерпретована як “система невидимок, ведена невидимою рукою”. Конкурента система означає, що ніхто з агентів ринку не може мати достатню владу призначати ціну, визначати напрямок розвитку. Конкуренція підтримується демократичними інститутами та громадянським суспільством, а конкурентні ринки забезпечують найбільш важливі засоби довготривалого економічного розвитку. Створення перешкод конкуренції в економіці скорочує інновації, порушує механізм вироблення перспективних ідей [1].

Зрозуміло, що діяльність суб'єктів господарювання повинна бути ефективною і корисною. По-перше, суб'єкт господарювання особисто зацікавлений у своїй справі, тому він використовує свої знання для розширення масштабів власного бізнесу і завдяки цьому має більше шансів досягти успіху. По-друге, суб'єкт господарювання може швидше і з меншими зусиллями задовольняти суспільні потреби і ринковий попит, оскільки завжди намагається передбачити цей попит ще на стадії формування цін, завдяки чому може отримати певні знижки раніше, чим його конкуренти. По-третє, діяльність підприємця сприяє задоволенню ринкового попиту, що утворюється з меншими втратами для суспільства [2].

Викладене зумовлює потребу чіткого визначення правового статусу підприємця, тобто його прав, обов'язків та відповідальності. Особливого визначення “правовий статус підприємця” набуває в умовах євроінтеграції України в контексті її економічних реформ. Відомо, що для того, щоб вийти на ринок ЄС з конкурентоспроможною продукцією та здійснювати ефективну рентабельну діяльність, необхідно в національному законодавстві чітко окреслити права та обов'язки суб'єктів підприємницької діяльності [3].

З метою забезпечення свободи розвитку підприємства, встановлення правових гарантій його функціонування сьогодні вже визначені окремі права, обов'язки, а також регламентовано відповідальність суб'єктів господарювання. Зокрема, чинне законодавство передбачає, що для реалізації господарської ініціативи підприємець має право здійснювати такі дії:

- створювати для проведення підприємницької діяльності будь-які види підприємства;
- купувати повністю або частково майно та набувати майнового права;
- самостійно формувати господарську діяльність, обирати постачальників та споживачів, встановлювати ціни і тарифи, вільно розпоряджатися прибутком;
- укладати з громадянами трудові договори щодо використання їхньої праці (контракти, угоди);
- самостійно визначати форми, системи і розміри оплати праці та інші види доходів осіб, що працюють за наймом;
- отримувати будь-який необмежений за розмірами власний дохід;
- брати участь у зовнішньоекономічних відносинах, здійснювати валютні операції;
- отримувати будь-який необмежений за розмірами власний дохід тощо.

Права суб'єктів господарювання можна класифікувати відповідно до їхнього змісту:

- засновницькі права – включають право на вільний вибір засновниками видів діяльності, право на вибір організаційно-правової форми, право на прийняття рішення про створення “припинення” діяльності підприємства;
- права в галузі управління – самостійно визначати структуру підприємства, ухвалювати і змінювати установчі документи, затверджувати положення про структурні підрозділи, формувати органи управління і контролювати їхню діяльність, призначати посадових осіб;
- майнові права – є речовим правом суб'єкта підприємця, на володіння, розпорядження та використання основних фондів, обігових коштів, інших цінностей, вартість яких відображається на самостійному балансі підприємства, ведення господарської та комерційної діяльності, а також представляти інтереси у судових органах.

Одним із основних напрямів діяльності держави для забезпечення реалізації прав підприємців є захист економічної конкуренції.

Добросовісна конкуренція примушує виробників підвищувати якість продукції (товарів, робіт та послуг) прискорювати впровадження новітніх досягнень науки та техніки для отримання більшого прибутку та переваг над іншими конкурентами.

Правову основу захисту економічної конкуренції складають закони України “Про захист економічної конкуренції”; “Про Антимонопольний комітет”; “Про захист від недобросовісної конкуренції”; “Про природні монополії”; “Про публічні закупівлі”.

Закон України “Про захист економічної конкуренції” визначає економічну конкуренцію як змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття, завдяки власним досягненням, переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обігу товарів на ринку.

Відповідно до законодавчого визначення недобросовісної конкуренції захист від такого виду конкуренції розуміється як врегульована законом діяльність держави, її органів і посадових осіб, що контролюють процес конкуренції, учасників конкуренції, спрямована на встановлення елементів матеріально-правового відношення, що виникло внаслідок порушення конкуренції у підприємницькій діяльності, а також припинення недобросовісної конкуренції шляхом притягнення винних до відповідальності. Формами недобросовісної конкуренції є:

- неправомірні дії, спрямовані на отримання певних переваг над конкурентом за рахунок його інтелектуальної діяльності та ділової репутації;

- неправомірні дії, пов'язані з дезорганізацією виробничого процесу конкурента, створенням йому перешкод під час конкурентної боротьби та досягненням неправомірних переваг у конкуренції;

- дії, пов'язані з неправомірним збиранням, розголошенням та використанням комерційної таємниці [10].

Захист від недобросовісної конкуренції визнається складовою системи охорони промислової власності для країн, що розвиваються. 12 видів діяльності зараховані до недобросовісної конкуренції:

- підкуп покупців конкурента з метою створення групи зацікавлених осіб з боку покупців;

- промислове шпигунство чи підкуп службовців конкурента з метою розвідування ділової або комерційної таємниці;

- використання чи розкриття без дозволу зведеного технічного "ноу-хау" конкурента;

- підштовхування службовців конкурента до порушення договорів з найму чи до звільнення з роботи;

- погроза на адресу конкурентів подати позов за порушення патенту чи товарного знака, якщо така погроза робиться недобросовісно з метою скорочення товарного обігу конкурента чи створення йому перешкод;

- бойкотування торгівлі для перешкоди конкуренції або її запобігання;

- демпінг, тобто продаж дешевше собівартості, з метою перешкодити конкуренції, якщо демпінг призводить саме до такого наслідку;

- створення враження, що пропонуються надзвичайно сприятливі умови покупки, якщо це не відповідає дійсності;

- піратське копіювання товарів, послуг, реклами та інших характеристик комерційної діяльності конкурента;

- заохочення конкурента до невиконання контракту;

- реклама, що містить порівняння з товарами чи послугами конкурента;

- порушення положень законів, що не мають прямого відношення до конкуренції, з метою одержання шляхом такого порушення несумлінної переваги над іншими конкурентами [11].

Водночас, органи державної влади повинні в рамках своїх повноважень сприяти розвитку конкуренції, але на практиці це відбувається не завжди, оскільки іноді зумовлені корупцією протиправні дії посадових осіб державних органів певним чином обмежують конкуренцію.

Захист інтересів споживачів є одним з головних наслідків боротьби з недобросовісною конкуренцією, оскільки саме кінцевий споживач у підсумку відчуває на собі ефективність функціонування економіки та наслідки недобросовісної конкуренції. Враховуючи зазначені вище передумови, виділяють такі цілі захисту інтересів суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції [3]:

- забезпечення рівності суб'єктів господарювання під час здійснення підприємницької діяльності;

- захист суб'єктів господарювання від проявів недобросовісної конкуренції на внутрішньому/зовнішньому ринках;

- запобігання можливостям досягнення неправомірних переваг у конкуренції;

- захист інтелектуальної власності на зовнішньому та внутрішньому ринках;

- забезпечення реалізації споживачами своїх прав на гарантований рівень споживання, відповідну якість товарів тощо.

Серед основних методів недобросовісної конкуренції виділяють: економічне (промислове) шпигунство, підробку продукції конкурентів, підкуп і шантаж, обдурювання споживачів, махінації з діловою звітністю, валютні махінації, приховування дефектів тощо [2]. Крім того, в умовах розвитку глобалізації та прагнення України до інтеграції в європейські економічні структури питання захисту від недобросовісної конкуренції та конкурентної політики в цілому набуває нового змісту. Уповноваженими органами, які здійснюють захист від недобросовісної конкуренції, є суди України, Антимонопольний комітет та правоохоронні органи. Зауважимо, що на рівні держави методи захисту від недобросовісної конкуренції можуть використовуватися, в першу чергу, Антимонопольним комітетом України.

Одним із методів захисту від недобросовісної конкуренції є здійснення підприємством антимонопольної діяльності, тобто діяльності окремих суб'єктів господарювання (юридичних та фізичних осіб), яка спрямована на створення та підтримку конкурентного середовища, зокрема, конкурентних відносин, на певному товарному ринку через протидію неконкурентній діяльності монопольних утворень. Ступінь використання підприємством методів захисту залежить не тільки від внутрішнього середовища компанії, але також і від зовнішнього середовища, оскільки захист від недобросовісної конкуренції, хоча здійснюється в середині підприємства, але результати його використання проявляються у зовнішньому середовищі, зокрема, до контрагентів підприємства [2].

Згідно зі ст. 37 Господарського кодексу України вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція, зумовлює адміністративну, цивільну чи кримінальну відповідальність винних осіб суб'єктів господарювання у випадках передбачених законом [1].

У сфері економічних відносин, захист конкуренції забезпечується різними способами, у тому числі заходами правого впливу в рамках юридичної відповідальності, що є предметом окремого дослідження.

Якщо звернутися до позитивного зарубіжного досвіду суміжних з Україною держав, то слід відзначити, що, наприклад, у Польщі після вступу до Європейського Союзу відбулась гармонізація антимонопольного законодавства цієї країни з нормами ЄС, а новий антимонопольний орган почав діяти в рамках Європейської конкурентної мережі (ECN). Відповідно до Регламенту комісії (ЄС) № 802/2004 від 07.04.2004 р. щодо контролю за концентрацією суб'єктів господарювання Європейська Комісія має право проводити розслідування концентрації у "Вимірі Союзу". У зв'язку з цим у Польщі 16 лютого 2007 року був прийнятий новий Закон "Про захист конкуренції і прав споживачів" [8].

Цей Закон спростив процедуру порушення справ на підставі дій, що обмежують конкуренцію і порушують колективні інтереси споживачів. Закон обмежує суму штрафу за порушення (наприклад, зловживання домінуючим положенням на ринку, проведення концентрації без попереднього дозволу Голови антимонопольного органу або посягання на колективні інтереси споживачів) 10 % від річного фінансового обороту компанії у попередньому році. Закон наділяє Голову антимонопольного органу повноваженнями накладати штраф у разі якщо підприємство: надало неправдиві відомості у заяві на оформлення угоди про концентрацію; не надало інформацію, коли цього вимагало Управління; надало неправдиву інформацію або таку, що вводить в оману антимонопольний орган. Сума штрафу може в такому випадку сягати до 50 млн. Євро. Крім того, штраф у розмірі до 10 тис. Євро може бути призначено за кожен день

прострочення у реалізації порушення Закону “Про захист конкуренції і прав споживачів” та юридично обов’язкових судових рішень.

Висновки.

Антимонопольне законодавство забезпечує захист ринкової конкуренції, зміст якої полягає у реалізації творчої, стимулюючої та регуляторної функції.

На наш погляд, удосконаленню національного антимонопольного законодавства сприятиме створення відкритого реєстру суб’єктів недобросовісної конкуренції, оптимізація відповідальності за прояви недобросовісної конкуренції шляхом збільшення розмірів штрафів за це діяння.

Створення єдиної внутрішньої узгодженої системи регулювання добросовісних конкурентних відносин є необхідною умовою ефективного функціонування і розвитку ринкової економіки в Україні.

Використана література

1. Норт Д., Уоллис Д., Вайнгаст Б. *Насилие и социальные порядки*. Москва: Изд-во института Гайдара, 2011. 518 с.
2. Бойко А. *Методи захисту від недобросовісної конкуренції*. URL: <http://www.conf-cv.at.ua/forum/12-27-1> (заголовок з екрану).
3. Журик Ю. *Поняття та види недобросовісних дій у конкуренції*. *Підприємство, господарство та право*. 2000. № 2. С. 11-16.
4. Про Антимонопольний комітет: Закон України від 26.11.93 р. № 3659-ХІІ. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (заголовок з екрану).
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.01 р. № 2210-ІІІ. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2210-14> (заголовок з екрану).
6. Про захист від недобросовісної конкуренції: Закон України від 07.06.96 р. № 236/96-ВР. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/go/236/96> (заголовок з екрану).
7. Про природні монополії: Закон України від 20.04.00 р. № 1682-ІІІ. URL: <http://www.zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1682-14> (заголовок з екрану).
8. Про контроль за концентрацією суб’єктів господарювання: Регламент Комісії ЄС № 802/2004 від 07.04.04 р., з імплементацію Регламенту Ради (ЄС) № 139/2004. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. 2004. № 133/1. С. 4-9.
9. Панченко М. *Добросовісність, розумність, справедливість, правові засади цивільного права України*. URL: http://lib.sumdu.edu.ua/library/TopicDescription?topic_id (заголовок з екрану).
10. Слободянюк М. *Добросовісна конкуренція – законні норми поведінки*. *Вісник АМКУ*. 2006. № 2. С. 52-55.
11. Цибульов П. *Основи інтелектуальної власності 2005*. URL: <http://www.bookz.com.ua/23> (заголовок з екрану).

~~~~~ * * * ~~~~~